

DOI 10.31558/2519-2949.2020.2.2

УДК 323.22/.28:328.1:328.123

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0003-0142-0827>*Климончук В. Й., Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника*

**ПЕРЕДУМОВИ ТА ІНСТИТУЦІОНАЛІЗАЦІЯ ВЗАЄМВІДНОСИН ВЛАДИ
І ОПОЗИЦІЇ В КРАЇНАХ ЦЕНТРАЛЬНО-СХІДНОЇ ЄВРОПИ
(НА ПРИКЛАДІ КРАЇН ВИШЕГРАДСЬКОЇ ГРУПИ):
ДОСВІД ДЛЯ УКРАЇНИ**

Проаналізовано досвід та еволюцію країн Центрально-Східної Європи, поліваріантність шляхів і результатів демократичних трансформацій. Враховано ряд спільних характеристик і знакових цілей на початку трансформації, де зазначено, що не всі країни регіону мали позитивну динаміку та лінійний шлях транзиту, не всі досягли рівня консолідованої демократії і не всі консолідовані демократії повністю реалізували свій потенціал.

Окреслено значення та особливості політичної опозиції у процесах структуризації та інституціалізації політичних режимів країн Вишеградської групи. Відзначено вплив політичної опозиції та протестності на трансформацію від авторитарних до демократичних режимів. Прослідковано еволюцію і взаємозв'язок моделей демократичного транзиту від доінституційного явища (суспільно-політичні протести) в інституційне явище (у формі політичного інституту), а також з'ясовано інституційні фактори, які сприяли зниженню рівня конфліктного потенціалу у процесі демократичного переходу

Надано значення політичній практиці та враховано досвід країн Вишеградської групи, для аналізу політичних процесів, політичної кризи та протистояння влади та опозиції, передусім у межах парламенту в сучасній Україні. Розглянуто як найкращий приклад дослідження коаліційних урядів у період політичної трансформації та в період після вступу цих країн до ЄС, що може бути цінним емпіричним матеріалом дослідження для подальшого політичного розвитку України та її політичних інститутів. Встановлено, що основною умовою становлення консолідованої демократії є процес конструктивізації політичної опозиції.

Ключові слова: *політична опозиція, Вишеградська група, демократія, парламентська опозиція, політична криза.*

Актуальність і постановка проблеми. Розпад авторитарної суспільно-політичної системи на зламі XX-XXI століть поклав початок системним перетворенням у різних регіонах Європи. Трансформаційні процеси політичного, економічного та соціально-культурного характеру, що розпочалися у посткомуністичних країнах стали в подальшому наймасштабнішим етапом переходу до демократії в світі. У більшості країн Центрально-Східної Європи в результаті успішного здійснення демократичного транзиту відбувся перехід від авторитарних політичних режимів до демократії, від адміністративно-командної до розвинутої ринкової економіки. Однак попри ряд спільних характеристик і ключових цілей на початковому етапі трансформації, не всі країни регіону мали позитивну динаміку та лінійний шлях транзиту, не всі досягли консолідованої демократії, і не всі консолідовані демократії повністю реалізували свій потенціал на сучасному етапі суспільно-політичного розвитку.

Характер перехідного періоду значною мірою визначався відносинами основних політичних акторів – влади та опозиції. Ефективна модель взаємодії між ними значною мірою забезпечувала політичну стабільність, унеможлиблювала використання силового чинника в політичних процесах та була необхідною для подальшої інституціалізації демократичних інститутів. В умовах політичного конфлікту важливе значення мали перші кроки до порозуміння між сталими та новоутвореними політичними силами для встановлення ефективних взаємовідносин, нових правил гри та зміни інституційного дизайну.

На сучасному етапі в регіоні Центрально-Східної Європи спостерігаються суперечливі процеси, неліберальні тенденції суспільно-політичного розвитку, які насторожують демократичну спільноту

та вимагають ретельного наукового аналізу. Досвід країн Вишеградської групи (Польщі, Угорщини, Чехії, Словаччини), дає нам значну емпіричну та практичну базу для узагальнення та застосування моделей відносин влада-опозиція.

Нелінійність і турбулентність в країнах Вишеградської групи переходу до демократії підкреслює значущість його дослідження з позицій вітчизняної політичної науки, зважаючи на загрози демократії та особливостей трансформації політичного режиму в Україні. Такий досвід є важливим для України з огляду на комплекс подібних історично важливих завдань, які постали перед країнами після розпаду «соціалістичного табору». Адже окрім здійснення політичних та економічних перетворень, Україна подібно до країн Вишеградської групи розбудовує свою власну державність і завершує процес національної інтеграції. Проблема консолідації демократії, інституціоналізації взаємовідносин влада-опозиція є безумовно актуальними для українського суспільства, яке попри реформні революційні спроби залишається в незавершеному етапі транзиту. Все це зумовлює необхідність переглянути моделі суспільно-політичного розвитку країн Вишеградської групи та можливість їх використання для модернізації політичної системи та євроінтеграційного поступу України.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Еволюції та формування взаємовідносин між владою та опозицією в країнах Вишеградської групи присвятили свої роботи зарубіжні так і вітчизняні автори. У загальнотеоретичному аспекті для дослідження можна зазначити праці таких зарубіжних вчених К. фон Бейме, З.Бжезинський, С.Левіцкі, А.Лейпхарт, С.Хантінгтон, Ф.Шміттер, які допомогли сформуванню цілісного уявлення про загальну логіку суспільно-політичних трансформацій, чинники моделі та результати демократичних транзитів.

Аналізу змін та характеру взаємовідносин між урядом та парламентом присвятили свої праці С.Бартоліні, П.Майер, О.Кнутсен, П.Копецьки, М.Тейлор, Р.Інгліхарт, М.Спірова.

Практичні аспекти взаємовідносин між провладними та опозиційними партіями в окремих країнах Вишеградської групи частково розглядали Г.Счопфлін, Л.Копечека, Д.Лешка, Л.Лінек, Ю.Марушяк, Р.Мояк, І.Мартинчук.

Серед українських авторів, які аналізують зазначені проблеми у своїх наукових дослідженнях, варто відзначити І.Алексієнко, О.Бабкіна, В.Бурдяк, В.Бусленко, В.Горбатенко, Г.Зеленько, А.Ключкович, М.Лендъел, В.Литвин, Т.Нагорняк, Г.Перепелиця, Н. Ротар, Ф.Рудич, та ін. Наукові пошуки зазначених вчених спрямовані на аналіз закордонного та вітчизняного демократизаційного досвіду, з'ясування транзитивних особливостей та закономірностей, вироблення пропозицій і рекомендацій для України, а також розробку методологічних підходів, виходячи з регіональної та національної специфіки посткомуністичних трансформацій.

Мета наукового дослідження – є аналіз еволюції формування взаємовідносин між владою та опозицією в країнах Вишеградської групи та з'ясування причин і політичних наслідків конфліктного характеру взаємодії між владою та політичною опозицією в Україні.

Виклад основного матеріалу. Зміна світового порядку, крах світової системи соціалізму, поява на початку 1990-х рр. нових незалежних в першу чергу від політичного впливу СРСР, центральноевропейських країн поставили на порядок денний питання вибору методів і форм здійснення політико-правових перетворень, зокрема у системі державно-владних інститутів. У контексті поставленої суспільно-політичної мети-переходу до демократії – країни регіону здійснили ряд кардинальних, якісних реформ, що дали змогу сформувати систему ефективного державного управління європейського взірця. Попри складність трансформаційного шляху окремих країн регіону, на сучасному етапі Польща, Угорщина, Чеська і Словачка Республіки є інтегрованими у регіональні, загальноєвропейські та євроатлантичні структури, що свідчить про успішність перетворень.

Однак навіть після завершення «ранньої» демократизації країни Вишеградської групи автоматично не стали консолідованими чи напівконсолідованими демократіями, якими вони є тепер, а натомість продовжили апробувати дистинктивні інституційно-процесуальні та політично-поведінкові практики, до котрих по різному була залучена чи навіть «вмонтована» політична опозиція. Відтак аналіз еволюції, особливостей і значення політичної опозиції у структурі та інституціоналізації політичних режимів країн Вишеградської групи є важливим та актуальним – як теоретико-методологічно, так і емпірично, – адже він може допомогти відповісти на низку питань, які пов'язані з розумінням демократичного транзиту та якості демократії [1, с.140].

На теоретичному рівні лінії поділу між типами та моделями процесів демократизації у країнах Вишеградської групи були надмірно розмитими, однак чітко проявилися дві тенденції: по-перше,

Польща та Угорщина демократизувались ендогенно та зважаючи на те, що розвиток опозиції й груп протестності уможлилювався завдяки політиці лібералізації, здійснюваної свого часу режимами «реального соціалізму»; по-друге, Чехословаччина (зокрема Чехія і Словаччина) демократизувалась спонтанно й екзогенно, адже позиція та групи протестності у ній фрагментованими та радше ситуативними, а політичний режим порівняно більш репресивним [2, с.346].

Можна з певністю стверджувати, що криза «реального соціалізму» мала регіональний масштаб. Про це свідчать спільні витоки, хронологічна синхронність та відносна схожість і взаємопов'язаність процесів, що охопили Центральну Європу наприкінці 1980-х, на початку 1990-х років. Політичні трансформації були підготовлені процесом визрівання елементів громадянського суспільства, які сформувалися у другій половині ХХ століття чи збереглися з довоєнних часів навіть в умовах тоталітаризму та авторитаризму. Їх основним вектором був перехід до демократії як політичної системи, заснованої на духовному, економічному та політичному плюралізмі, повазі до прав і свобод громадянина й взаємній толерантності.

Визначаючи специфіку післявоєнного розвитку Польщі, необхідно наголосити на значній трансформації системи владних відносин та суспільних інститутів у цей період: від класичного тоталітарного режиму радянсько-сталінської моделі (кінець 1940-х – 1970-ті рр.) до закріплення авторитарних принципів управління (1970 – 1980-ті рр.).

Вперше протестні опозиційні рухи почали формуватись у Польщі наприкінці 70-х років ХХ ст., ознаменували тим самим появу «першої опозиції», як форми суспільно-політичного протесту в радянському блоці. Найважливішим актором у створенні такого вияву протестності був сформований у вересні 1976 р. Комітет захисту робітників (КЗР), який надавав фінансову допомогу репресованим владою робітникам. Ключовою подією у контексті формування передумов політичних трансформацій стало створення 17 грудня 1980 р. у м. Гданськ незалежної профспілки «Солідарність», яка мала великий вплив на подальше розгортання політичного процесу в Польщі. 24 жовтня 1981р. «Солідарність» на чолі з Л.Валенсою була зареєстрована Верховним судом ПНР і стала першою офіційно визнаною польською комуністичною владою опозиційною громадською організацією.

Поступово «Солідарність» трансформувалася в опозиційний суспільно-політичний рух: так у прийнятій програмі діяльності було наголошено, що «суспільне життя у Польщі вимагає комплексних реформ, які мають забезпечити самоуправління, демократію і плюралізм». Розгортання опозиційної діяльності відбувалося і завдяки суттєвій фінансовій допомозі, яка надходила в основному зі США та країн Західної Європи.

Після появи добре організованої і масової опозиційної сили ПОРП поступово почала втрачати свій монопольний вплив у польському суспільстві. Криза 1980-1981 рр. мала наслідком насамперед формування масової суспільної опозиції авторитарному режиму, активна частина якої діяла у підпіллі та еміграції. Основними методами протистояння режиму стали видавничі, просвітницько-освітні та культурні діяльність. Лібералізації польського суспільства сприяв також певний ступінь свободи, який зберігся у сфері культури і науки навіть за умов політичного тоталітаризму і авторитаризму [3, с.48-49].

Наслідком політичного протистояння 1981 – 1989 рр. у Польщі став вибір політичними акторами – ПОРП та «Солідарності» стратегії співпраці як еволюційно-стабілізаційної стратегії. Логічним завершенням дії цих чинників було започаткуванням «круглого столу» між комуністичною владою та опозицією.

Завданнями круглого столу було розроблення правил гри – проекту нових інституціональних умов, які б забезпечили процеси взаємоузгодження інтересів правлячих та опозиційних політичних сил – створення відповідних інституціональних умов, які б сприяли постійному пошуку політичного консенсусу в умовах трансформаційних перетворень. Робота круглого столу у Польщі тривала близько двох місяців. Принцип відбору учасників круглого столу пізніше ліг в основу реалізованої і Польщею, і іншими країнами Вишеградської групи моделі консолідаційної демократії, коли екстремістські групи були принципово не залучені до переговорного процесу.

Принцип консенсусу, покладений в основу реалізації домовленостей круглого столу, створив своєрідне інституційне середовище для відторгнення екстремістськи налаштованих організацій, змусивши їх домовлятися [4, с.76-77].

Саме на підставі досвіду Польщі розпочалось формування опозиційних рухів і антикомуністичних трансформацій в інших країнах сучасної Вишеградської групи. Можна стверджувати, що досвід Польщі у першу чергу вплинув на Угорщину, хоча протестні групи в Угорщині були значно слабшими, ніж в Польщі. Крім того, протестність в Угорщині була

окреслена тим, що вона концентрувалась переважно довкола великих міст, передусім Будапешта, а також здебільше не робітників, а інтелектуалів ліберальної і соціал-демократичної ідеологічної спрямованості. Про цю тенденцію свідчило створення рухів, які вимагали свободи інформації, захисту прав людини, підтримували чехословацьку «Хартію-77» та польську «Солідарність», а також поширення мережі культурних об'єднань. Подібно до інших центральноєвропейських країн, в Угорщині набуло поширення явище «самвидаву», функціонування так званих «вільних університетів».

Перетворення в Угорщині, котрі мали спільні риси з аналогічними процесами в Польщі, можна розглядати як серію домовленостей та компромісів між реформістським крилом Угорської партії соціалістичних робітників (УПСР – Magyar Szocialista Munkáspárt, MSZMP) та демократичною опозицією. При цьому слід відзначити два моменти. По-перше, на відміну від Чехословаччини та Польщі, автором та ініціатором проекту перетворень була не демократична опозиція, а реформістське крило УПСР. По-друге, угорська опозиція від самого початку не вирізнялася політичною та ідеологічною єдністю, проте їй удалося сформувати єдиний представницький корпус під час так званих національних «круглих столів». Не вистачало сильних і згуртованих організації на зразок «Солідарності» або ж масових демонстрацій на кшталт «Оксамитової революції». Тільки по трьох пунктах удалося досягти результатів, відчутних не лише для вузького кола еліти. Питання угорських меншин у сусідніх країнах та переосмислення історії, особливо революції 1956 р., визначили коло важливих проблем на майбутнє, включно з питанням зовнішньої політики Угорщини стосовно країн зі значною угорською меншиною [5, с. 24].

Що стосується Чехословаччини, то в цій країні (зокрема в її чеській та словацькій частинах) опозиційні суспільно-політичні рухи були вкрай слабкими та розосередженими. Це було зумовлено багаторічними репресіями з боку комуністичного режиму в період після «Празької весни» 1968 року. Як підсумок, частіше та масштабніше почали відбуватись демонстрації, акції громадської непокори. Саме так в Чехословаччині розпочалась так звана «Оксамитова революція» в наслідок розгону у Празі однієї із таких демонстрацій, за участі студентів, 17 листопада 1989 року.

Безпосередній вплив на інтенсивність демократичного переходу і побудови взаємовідносин між владою та опозицією мала тривалість підготовчої фази переходу до демократії, яка в Угорщині тривала декілька місяців, у Польщі – близько 10-ти років. У Чехословаччині підготовчої фази як такої не було – «демократизація практично одразу ж ввійшла у фазу вирішення» [6, с. 35]. Відсутність у правлячої еліти ідей та стратегії на реформування політичної системи ускладнювало можливості переходу до демократичного суспільства. Опозиція була нечисленною і неконсолідованою. Саме тому падіння авторитарного уряду було в більшій мірі результатом зовнішніх впливів.

Незважаючи на це, і Чехії, і Словаччині вдалося досягти формування конструктивної опозиції іншим способом. На відміну від Польщі та Угорщини, взаємодія влади та опозиції у цій країні тривалий час велася за принципом гри «з нульовою сумою». На наш погляд, причина в тому, що співвідношення правлячих та опозиційних сил не було паритетним. Відповідно, опозиційні політичні сили чинили менший тиск на владу. В Чехословаччині більша лояльність до політичного режиму пояснювалася меншим рівнем економічної кризи. Свої наслідки мала й репресивна політика уряду, який елементарно не допускав створення організованих груп інтересів. Саме тому в Чехословаччині протестні та антикомуністичні настрої формувалася у вигляді громадської думки, а не організованих політичних сил, як це було в інших країнах Центральної та Східної Європи. І коли у 1989 р. комуністичний режим у Чехословаччині посипався внаслідок аналогічних процесів у Польщі та Угорщині відповідно до «ефекту доміно», правлячі політичні сили, розуміючи стан громадської думки і бачачи приклад сусідніх країн, де на той момент уже відбулися круглі столи, змушені були піти на запровадження схожих, як у сусідніх країнах, політичних рішень, які стосувалися проведення вільних виборів, запровадження посади президента, внесення відповідних змін до Конституції [4, с.16].

Спільним наслідком перетворення протестних суспільно-політичних рухів та організацій у політичну опозицію (як форму політичного протесту) в Польщі, Угорщині й Чехословаччині (Чехії й Словаччині) стало те, що було запущено системну трансформацію держави через припинення функціонування комуністичної політичної системи, до політичного процесу долучалися різноманітні легалізовані форми опозиційності, було сформовано та апробовано інституційні механізми гарантування громадської участі і представництва у суспільно-політичному процесі й державному управлінні. Внаслідок цього, на підставі «круглих столів» між представниками

комуністичного режиму та протестних суспільно-політичних рухів у 1989 р., в регіоні почалися трансформаційні процеси, які супроводжувались розширенням сфери протестності, а відповідно й розширення вимог і цілей суспільно-політичних рухів. Все це в подальшому позначилось на динаміці, масовості та формах політичної опозиції.

Демократичні перетворення в Україні кінця 1980-х-початку 1990-х років також знаменувалися початком зародження та взаємодії влади і опозиції з певними національними особливостями та політичними традиціями. Сподівалося, що існування опозиції в країні та враховуючи досвід провідних країн Західної Європи дозволить швидко пройти етап демократичного транзиту та вибудувати власну модель консолідованої демократії. Однак цього не сталося. Досить складно і суперечливо проходила адаптація запозичених політичних інституцій і практик. Неоднозначно з певними національними особливостями відбувся перехід від авторитаризму та демократії. Однією з причин цього стала висока конфліктність по лінії влада-опозиція, яка залишається актуальною досі. Найвищі фази таких форм, це події Помаранчевої революції та Майдану Гідності показали, що налагодження конструктивних взаємовідносин між владою та опозицією залишаються актуальною проблемою сучасного політичного життя України.

На початку 90-х років в Україні на відміну від Польщі та Угорщини, не відбулося радикальної зміни еліт від комуністичної до опозиційної. Колишня радянська номенклатура значною мірою зберегла свої позиції тому ідеологічне протистояння було притаманне впродовж багатьох років і до сучасності, не дивлячись на чисельні конституційні та інші нормативні законодавчі зміни. В основному опозиційне протистояння відбувалося в межах парламенту між політичними силами, які формували коаліційну меншість чи більшість. В умовах політичних трансформацій відбувалася перманентна політична боротьба між прихильниками впровадження в Україні парламентської і президентської форм республіки. Це суттєво ускладнювало ідентифікацію політичних сил. Так встановлення інституту Представника Президента України в березні 1992 р. та підпорядкування вертикалі органів місцевої державної виконавчої влади безпосередньо Президентові України призвело до того, що про опозиційний статус до Президента заявили Комуністична партія України, Народний Рух України, Соціалістична партія України.

Якщо опозиційність парламентської меншості стосовно більшості та уряду є усталеним варіантом, то вироблення лінії відносин до глави держави завжди залишалося відкритим питанням, відповідь на яке залежала від політичного змісту та політичних намірів опозиції, особливо в площині реалізації ними власних інтересів. Так в середині 90-х років відбувалося неухильне зрощення інтересів посткомуністичних владних еліт та еліт бізнесових, а сам політичний режим нагадував риси патримоніального. Тому політичні мотиви міжпартійного протистояння часто містилися зовсім не у політико-ідеологічній, а у бізнесовій сфері відносин, а «політичні мотиви їхнього протистояння здебільшого опинялися лише прикриттям справжнього конфлікту» [7, с.64].

Консолідація парламентської опозиції стає більш помітною в 2002 р. Вона була ідеологічно неоднорідною і представляла як лівоцентристські так і правоцентристські. Тому всередині опозиції були розбіжності з принципових програмних питань (власності, зовнішньої політики). Вирізнялась вона і ступенем радикалізму щодо тогочасного президента. В 2004 р. опозиція згуртована навколо єдиного лідера В. Ющенка, змогла провести масову мобілізацію, та заручившись підтримкою Майдану, виграла президентські вибори.

Згорання євроінтеграційного курсу та процесів демократизації загалом наприкінці 2014р. мало наслідком загострення кризи легітимності влади, яка виникла в результаті суперечності між цілями, сформульованими на основі цінностей правлячого режиму, і уявленнями основної частини громадян. Неможливість вплинути на зовнішню політичний курс влади на парламентському рівні призвела до активізації протестних форм політичної активності населення, що переросла в Революцію Гідності.

Таким чином, в Україні від початку 90-х років ХХ ст. домінує конфліктний характер взаємовідносин між парламентською опозицією та більшістю. Розмежування між опонентами проходило на ідеологічній лінії так і у складних відносинах між парламентом, Президентом, урядом. Політичними наслідками конфліктного характеру взаємодії влади та опозиції стали мінімізація використання компромісів як інструменту вирішення суперечок, активізація позапарламентських форм політичної боротьби, намагання вироблення взаємного контролю одних політичних сил над іншими, стимулювання політичної конкуренції. Конфлікти між владою й опозицією стали набувати ознак конфлікту між прихильниками підтримки розбудови демократії та прихильниками згорання і консервації [8, с.78].

Висновки. Враховуючи досвід країн Вишеградської групи можемо прийти до висновку, що навіть за умови пасивності населення демократичні перетворення можливі за наявності консолідованої політичної еліти та за умови об'єднання опозиції в сильну конструктивну організацію. Практика доводить, що без консолідованої еліти неможлива консолідована демократія. Саме завдяки утворенню консолідованої еліти були проведені демократичні перетворення в таких країнах, як Чехія, Угорщина та Польща. Чітка стратегія і взаємодія опозиційних сил привела до повалення авторитарного режиму та відновлення демократії забезпечили у цих країнах безумовну перемогу демократичним силам. Так, демократичні перетворення в Польщі були здійснені завдяки поєднанню інтелектуальної та масової опозиції, об'єднаних сильною організацією, якою був рух «Солідарність». Водночас, на відміну від Польщі, угорська демократична опозиція була роздроблена політично й ідеологічно. Вона не мала власного інтелектуального проекту побудови демократичної Угорщини. Проте вона досягла консенсусу з реформаторським крилом Угорської соціалістичної партії в національному питанні, зокрема щодо угорської меншини за кордоном. На підставі цього консенсусу реформатори з Угорської соціалістичної партії взяли на себе основний тягар демократичних перетворень в Угорщині. Польський досвід також указує на те, що найчастіше консенсус між старою владною елітою та опозицією стосується питання національної ідентичності. Це – об'єднання зусиль різних за своїм ідеологічним спрямуванням партій заради нації. У польській еліті консенсус щодо національної ідентичності був досягнутий завдяки об'єднувчій ролі католицької церкви [5, с.132].

Через відсутність консолідованої нації, Україна, на жаль, не може в повній мірі використати досвід країн Вишеградської групи, тому питання національної ідентичності не є предметом консенсусу. Навпаки, воно стало предметом гострого національно-культурного конфлікту, який має тенденцію до ескалації. Таким чином, в Україні відсутня не тільки консенсусна еліта, а й національна еліта взагалі. Проте, це не означає, що в Україні неможливо досягти консенсусу. Уперше цей консенсус був досягнутий у 1991 р. між націонал-комуністами й націонал-демократами з приводу державного суверенітету України, що й визначило мирний характер «номенклатурної революції». Консенсус між регіональними елітами був досягнутий і в часи «Помаранчевої революції», яка теж відбулася мирно. Чого не сталося під час Революції Гідності, а саме конфлікт еліт, політичних ідеологій, зовнішньополітичного виміру сприяв зовнішньому втручання та військовому конфлікту.

Отже, в Україні владна еліта, як і контреліта, яка перебуває в опозиції, зорієнтовані не на національні інтереси, а на свою частку участі в економіці та приватизації влади. Саме тому опозиційні партії формуються та об'єднуються не на підставі ідеології, а на основі приватних інтересів і політичних амбіцій їхніх лідерів. Партії в Україні є надзвичайно персоналізованими. Це є однією з причин того, чому українська опозиція не здатна консолідуватися й консолідувати навколо себе широкі верстви населення.

Бібліографічний список:

1. Кольцов В. Особливості та значення політичної опозиції у структуризації та інституціоналізації політичних режимів країн Вишеградської групи (1989-2017): порівняльний аналіз. *Вісник Львівського університету. Серія філос.-політолог. Студії*. 2017. Вип. 14. С.140-149
2. Політична влада і опозиція в Україні: порівняльний аналіз із зарубіжними країнами / за заг. ред. Ф.М. Рудича. К.: ІПіЕНД ім. І.Ф. Кураса НАН України.-2016. 488 с.
3. Політичні трансформації у країнах Центральної Європи наприкінці ХХ – на початку ХХІ століть: Навчальний посібник / Упоряд. М.Лендъел. Ужгород: Поліграф центр «Ліра», 2016. – 464с.
4. Зеленюк Г. І. Передумови формування конструктивної опозиції в країнах Вишеградської групи. *Наукові записки Інституту політичних і етнонаціональних досліджень ім. І. Ф. Кураса НАН України*. 2015. Вип. 2. С. 64-84.
5. Трансформаційні процеси у країнах Вишеградської групи та Україні: порівняльний аналіз / за ред. проф. Г. М. Перепелиці. К. : Видавничий дім «Стилос», 2013. 302 с.
6. Бокало Н., Трохимчук С. Проблеми і перспективи демократизації в країнах Центрально-Східної Європи (на прикладі країн Вишеградської групи). Львів, 2000. 68 с.
7. Степанова Н. Конфліктна взаємодія суб'єктів української політики: нові умови, нові правила, нові підходи до вивчення. *Дослідження політичної взаємодії в умовах трансформації суспільства*: зб. наук. праць. Одеса: Одеський нац. ун-т ім. Мечникова, 2013. С.201-222.
8. Бусленко В. Конфліктний характер взаємовідносин між владою та опозицією в Україні: причини та політичні наслідки. *Studia Politologica Ucraino-Polona*. Вип. 5. Житомир-Київ-Краків, 2015. С.321.

References:

1. Kol'tsov V. Osoblivosti ta znachennja politichnoi opozicii u strukturizacii ta institucionalizacii politichnikh regimiv krain Vishegradskoi grupi (8989-2017): porivnjalnii analiz. *Visnyk L'vivs'koho universytetu. Seriya filos.-politolog. Studiyi*. 2017. Vyp. 14. S.140-149.
2. Politychna vlada i opozytsiya v Ukraini: porivnyal'nyy analiz iz zarubizhnymy krayinamy / za zah. red. F.M. Rudycha. – K.: IPIEND im. I.F. Kurasa NAN Ukrainy. 2016. 488 s.
3. Politychni transformatsiyi u krayinakh Tsentral'noyi Yevropy naprykintsi KHKH – na pochatku KHKHI stolit': Navchal'nyy posibnyk / Uporyad. M.Lend'el. Uzhhorod: Polihraf tsentr «Lira», 2016. 464s.
4. Zelen'ko H. I. Peredumovy formuvannya konstruktyvnoyi opozytsiyi v krayinakh Vyshehrads'koyi hrupy. *Naukovi zapysky Instytutu politychnykh i etnonatsional'nykh doslidzhen' im. I. F. Kurasa NAN Ukrainy*. 2015. Vyp. 2. S. 64-84.
5. Transformatsiyni protsesy u krayinakh Vyshehrads'koyi hrupy ta Ukraini: porivnyal'nyy analiz / za red. prof. H. M. Perepelytsi. K. : Vydavnychyy dim «Stylos», 2013. 302 s.
6. Bokalo N., Trokhymchuk S. Problemy i perspektyvy demokratyzatsiyi v krayinakh Tsentral'no-Skhidnoyi Yevropy (na prykladi krayin Vyshehrads'koyi hrupy). *L'viv*, 2000. 68 s.
7. Stepanova N. Konfliktna vzayemodiya sub"yektiv ukrayins'koyi polityky: novi umovy, novi pravyla, novi pidkhody do vyvchennya. *Doslidzhennya politychnoyi vzayemodiyi v umovakh transformatsiyi suspil'stva: zb. nauk. prats'.*-Odesa: Odes'kyy nats. un-t im. Mechnykova, 2013. S.201-222.
8. Buslenko V. Konfliktnyy kharakter vzayemovidnosyn mizh vladoyu ta opozytsiyeyu v Ukraini: prychny ta politychni naslidky. *Studia Politologica Ucraino-Polona*. Vyp. 5. Zhytomyr-Kyyiv-Krakiv, 2015. S.321.

Klymonchuk V. Y. Preconditions and institutionalization of the relationship between the government and the opposition in the countries of Central and Eastern Europe (on the example of the Visegrad Group countries): experience for Ukraine

The experience and evolution of the countries of Central and Eastern Europe, the multivariate ways and results of democratic transformations are analyzed. A number of common characteristics and landmark goals at the beginning of the transformation were taken into account, stating that not all countries in the region had positive dynamics and a linear transit path, not all reached the level of consolidated democracy and not all consolidated democracies fully realized their potential.

The significance and peculiarities of the political opposition in the processes of structuring and institutionalization of the political regimes of the Visegrad Group countries are outlined. The influence of political opposition and protest on the transformation from autocratic to democratic regimes is noted. The evolution and interrelation of models of democratic transit from a pre-institutional phenomenon (socio-political protests) to an institutional phenomenon (in the form of a political institution) are traced, and the institutional factors that contributed to reducing the level of conflict potential in the process of democratic transition are clarified.

Significance is given to political practice and the experience of the Visegrad Group countries is taken into account for the analysis of political processes, political crisis and confrontation between the government and the opposition, especially within the parliament in modern Ukraine. It is considered to be the best example of a study of coalition governments in the period of political transformation and in the period after the accession of these countries to the EU, which can be valuable empirical material for further political development of Ukraine and its political institutions. It is established that the main condition for the formation of a consolidated democracy is the process of constructivization of the political opposition.

Key words: *political opposition, Visegrad Group, democracy, parliamentary opposition, political crisis.*